

Pravoslavná „Óda na radost“

Stanislav Rubáš

Univerzita Karlova

stanislav.rubas@ff.cuni.cz

“ODE TO JOY” IN RUSSIAN ORTHODOX GUISE

Drawing on the extensive research on the life and thought of the German poet Friedrich Schiller (1759–1805), most prominently by his biographers Gotthold Deile and Aleksandr Ivanovich Kirpichnikov, the paper outlines the genesis of Schiller’s “Ode to Joy,” a 1785 Masonic festive song, which has become an iconic poem of the European Enlightenment. Consequently, the author compares Schiller’s source text with its renowned 1823 translation by the Russian poet Fyodor Ivanovich Tyutchev (1803–1873). Schiller’s poem, filled with blatantly sacrilegious or, at least, unorthodox Masonic undertones, was transformed by Tyutchev into a Russian Orthodox choral, providing the translation studies scholar a unique opportunity to expound on one of the most typical imprints of Russian spirituality in the history of translation and interpretation.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Friedrich Schiller — Fjodor Ivanovič Tjutčev — ruská pravoslavná spiritualita — dějiny překladu Friedrich Schiller — Fyodor Ivanovich Tyutchev — Russian Orthodox spirituality — translation history

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366729.2022.2.8>

Mezi Schillerovými básněmi, uctivě zařazovanými do klasikových sebraných spisů, které z velké části zapadávají prachem, vyčnívá „Óda na radost“. Od roku 1785, kdy vznikla, promlouvá ke světu nejen v četných německojazyčných vydáních, ale především v celých plejádách zhudebnění i překladů. Nikoli náhodou. Ve světě rozeštvaném stavovskými, náboženskými, rasovými a mnoha dalšími předsudky a sváry nepřestává připomínat naději, kterou radost lidstvu dává — naději nápadně příbuznou té, o níž vyprávějí bibličtí evangelisté.

Evangelista Matouš i Lukáš mluví o „veliké radosti“.¹ V obou evangeliích ji však pociťuje někdo jiný, byť má jeden společný zdroj. Táž veliká radost, kterou se zaradovali učení mudrcové, muži z královského rodu, jak dodává legenda,² když od Východu doputovali za hvězdou do Betléma, byla andělem Páně zvěstována také pastýřům na

---

1 Nový zákon 1991, s. 15 a 107.

2 Tamtéž, s. 16.

Západě, v zemi judské, kterými, jak vysvětlují biblisté, „se běžně pohrdalo“,³ a rovněž všemu lidu světa.

Schillerova „Óda“ v sobě nese poselství téhož ražení. Říká, že radost, „krásná jiskra bohů“, svými „kouzly“ znovu sjednocuje, co „zvyk přísně rozdělil“, a pomáhá ze všech lidí dělat bratry. Z evangelia podle Matouše a Lukáše i ze Schillerovy „Ódy“ plyne, že radost má zvláštní moc sblížovat ty, kteří k sobě blízko nemají, ať už kvůli rozdílům v původu a postavení, odlišnému vyznání a kultuře své země, nebo kvůli prosté odlehlosti částí světa, jež obývají.

Také u Schillera je radost božského původu. Podle jeho výkladu „Ódy“ je prožitkem, který v člověku probouzí tvůrčí síly a vědomí vlastního božského rozumu a citu:

Soulad, pravda, řád, krása, dokonalost vzbuzují ve mně radost, protože mě přenášejí do aktivního stavu [*tätigen Zustand*] jejich Tvůrce a Vlastníka — protože mi odhalují přítomnost cituplné a rozumem obdařené Bytosti a že mně dávají pocítiti, jak jsem s ní spřízněn...⁴

Přímo v „Ódě“ však Schiller pojmenovává vztah člověka a Tvůrce, od něhož pochází pravda, řád, krása a další hodnoty, s mnohem větší provokativností: „Bohům nelze splácet, / je krásné být jim roven.“⁵

V čem se tedy můžeme bohům rovnat?

Ze Schillerovy „Ódy“ vyplývá, že mírou božského principu v nás je radost. Radost naplňuje toho, kdo „uspěl ve veliké věci být příteli přítelem“, „získal sličnou ženu“ a může nazvat „byť jedinou duši svou vlastní“, jak se píše ve druhé sloce „Ódy“. Radost povzbuzuje také „hledajícího“, „vytrvalému“ je průvodkyní a pro ty, kdo mají „víru“, představuje naději až za hrob, jak se dočítáme ve sloce páté. Stejně tak ale mohou radost poznat i „žal a chudoba“, nebudou-li pouze mlčenlivě snášet svůj úděl a „ozvou se“, říká Schiller ve sloce šesté. A v téže sloce dodává, že ji zakusí rovněž ten, kdo zapomene na „hněv a pomstu“ a odpustí „úhlavnímu nepříteli“.

Velikost radosti, o které Schiller v „Ódě“ mluví, se ovšem proměňuje. Radost dokáže pohánět „kola v obrovském hodinovém stroji světů“ a vábit „květy z klíčků“ (sloka čtvrtá). Dovede vnuknout „mírnost“ kanibalům a „odvahu hrdinů“ těm, kdo si zoufají (sloka sedmá). Avšak radost může také nabývat podobu nižší, podobu „rozkoše“, jež „byla dána červu“ (sloka třetí).

Jestliže tedy Schiller znovu a znovu upozorňuje (v každém z finálních osmi sborů „Ódy“ vyjma čtvrtého) na „laskavého Otce“, přebývajícího „nad krovem hvězd“, „Neznámého“, trůnícího na nebi, „Stvořitele“, „velkého Boha“, „Boha“ (bez přívlastků), „dobrého ducha“, sídlícího „tam nahoře“, a „hvězdného soudce“, jasně určuje, kam je třeba obrátit zrak, chce-li člověk zakusit radost v její božské síle. Budeme-li stát „před Bohem“, jak se píše ve třetí sloce „Ódy“ s odkazem k vyvoleným synům Hospodínovým ze starozákonní *Druhé knihy kronik* (kapitola 29, verš 11), naše radost bude zcela jiného řádu než „rozkoš“ zakoušená červem.

3 Tamtéž, s. 107.

4 Rolland 1959, s. 84.

5 Tyto i následující citace z „Ódy na radost“ přeložil autor studie podle Schillerovy verze poslední ruky (Schiller 1983, s. 185–187).

Z pohledu tradičního křesťanství Schiller v „Ódě“ promlouvá poněkud svatokrádežně. Obraz radosti jako „jiskry bohů“ („Götterfunken“) a spojení „ein lieber Vater“ (laskavý Otec) a „ein großer Gott“ (velký Bůh) svědčí o tom, že „nad klenbou hvězd“ („überm Sternenzelt“) sídlí nikoli jedno, nýbrž více z možných božstev. Schiller totiž k Otci i Bohu odkazuje pomocí neurčitého členu „ein“, čímž dává najevo, že nemá na mysli Boha jediného. To ale není vše. Nejenže Schillerova „Óda“ hlásá, že Bůh nemusí být jeden, mluví rovněž o „Elysiu“, zemi dokonalé blaženosti, ke které člověk může dospět nikoli až tam, nahoře v nebi, jak tvrdí křesťanská věrouka, nýbrž už tady, na zemi. Třebaže se tedy poselství Schillerovy „Ódy“ nápadně podobá poselství biblických evangelistů, jde o báseň zrozenou z jiného ducha.

„Óda na radost“ vyrůstá z myšlenkově převratného až kacířského ducha osvícenství. Třebaže celkově lze Schillerovu tvorbu vnímat zároveň jako polemiku s ním, v „Ódě“ samotné má osvícenský étos jednoznačně navrch. Jak vysvětlují Milan Otáhal, Petr Pithart a Petr Příhoda, právě osvícenství jako vůbec první v Evropě začalo důsledně klást důraz na „čas vyměřený člověku na tomto světě“ (*saeculum*), nikoliv na posmrtnou věčnost (*aeternitas*), a dějiny křesťanské spásy nahradilo „pokrokem“.⁶ Spění k radosti, „dceři z Elysia“, zachycené v první sloce Schillerovy „Ódy“ a ve stále širších souvislostech rozvíjené všemi slokami následujícími, není ničím jiným než úsilím o změnu k lepšímu v nesčetných oblastech lidského poznání i praktického činnění — úsilím neomezovaným náboženskými, stavovskými, rasovými ani žádnými jinými dogmaty.

Současně je „Óda na radost“ básní bytostně evropskou. Osvícenství, z něhož vzešla, představuje myslitelsky vrcholnou epochu Evropy, pro niž dosažení radosti znamenalo klíčové, ne-li vůbec hlavní téma zpracovávané filozofy i umělci. Co a jak Schiller o radosti říká, navíc Evropu od samého počátku inspirovalo. Počínaje řádem svobodných zednářů, baštou západoevropské elity 18. století, který Schillerovu báseň o radosti zařadil do svého písňového kánonu, přes nejméně čtyřicet pokusů o její zhudebnění v letech 1786 až 1824,⁷ jež všechny zastínil Ludwig van Beethoven (1770–1827), přetvářející „Ódu“ v chorál v symfonii č. 9 d moll, až po rok 1986, kdy se tento chorál (bez Schillerových veršů, avšak včetně jejich názvu) stal hymnou Evropského společenství, dnešní Evropské unie, zkrátka a dobře, od počátku své existence se „Óda na radost“ pořád hlouběji vrývá do pomyslného erbu starého kontinentu.

I v Rusku zanechala erbovní báseň Evropy nemalou stopu. Jen v 19. století tu „Óda na radost“ dostala celkem čtrnáct podob⁸ a stala se doslova manifestem ruského schilleriánství. Nejhorlivější z ruských vyznavačů Schillera, sdružení od ledna do listopadu roku 1801 v Přátelském literárním spolku (Дружеское литературное общество), se v překládání Schillerovy „Ódy“ přímo předháněli.⁹ Pro duchovní život obyvatel ruského impéria znamenaly Schillerovy verše mnoho. V zemi, deptané tajnou policií s jejími špicly a donašeči, všudypřítomnou cenzurou a mnoha dalšími „vymoženostmi“ carské samovlády, poskytovaly příležitost ke svobodnému nadechnutí a napřímení. Jak? Schillerova „Óda“ připomíná sbratřující a život probouzející

6 Otáhal — Pithart — Příhoda 2020, s. 19.

7 Parsons 2002, s. 3–4.

8 Vengerov 1901, s. 347–353.

9 Baer — Olshanskaya 2013, s. vi.

sílu radosti, kterou je člověku dáno zakusit, obrátí-li oči vzhůru, ke „klenbě hvězd“, a pocítí řád věcí známých i těch rozumem nepostižitelných:

Freude heißt die starke Feder
In der ewigen Natur.
Freude, Freude treibt die Räder
In der großen Weltenuhr.
Blumen lockt sie aus den Keimen,
Sonne aus dem Firmament,
Sphären rollt sie in den Räumen,
Die des Sehers Rohr nicht kennt.

Radost je jméno silné pružiny
ve věčné přírodě.
Radost, radost pohání kola
v obrovském hodinovém stroji světů.
Vábí květy z klíčků,
[mnoho] slunců z nebeské klenby,
otáčí sférami v prostorech,
které hvězdářův teleskop nezná.

ŤUTČEVŮV PŘEKLAD

Když slovníci redaktoři sanktpetěrburgského nakladatelství Brockhaus-Jefron měli vybrat nejlepší ruský překlad Schillerovy „Ódy na radost“, který by otiskli ve čtyřdílných sebraných spisech německého klasika, vycházejících v letech 1901–1902, zvolili nakonec verzi Fjodora Ivanoviče Ťutčeva (1803–1873) z roku 1823. Semjon Afanasjevič Vengerov, tehdejší soukromý docent Imperátorské univerzity v Sankt-Petěrburgu, pod jehož redakčním vedením zmíněný nakladatelský počín vznikl, v komentáři vysvětluje, že ze všech ruských překladů Schillerovy „Ódy“ je Ťutčevův „nejvíc inspirovaný“, „nejvíc básnický“ a „nejlépe ze všech předává celkové ladění skladby“. Současně však konstatuje, že Ťutčevova verze je „vesměs nepřesná a místy vyložené přechází do nápodoby“.¹⁰

A o to právě jde. Ťutčevova „Песнь радости“, tedy „Píseň radosti“, jak zní tradiční ruský název Schillerovy „An die Freude“ (doslova „Na radost“, volněji pak „Óda na radost“), představuje v dějinách překladu pozoruhodný paradox. Třebaže je v Rusku pocífována jako múzičtější než všechny ostatní ruské verze Schillerovy básně, postrádá to nejcennější, co do své „Ódy“ vložil její autor a co německého skladatele Ludwiga van Beethovena fascinovalo natolik, že kolem „Ódy na radost“, jak píše Romain Rolland, „po celý svůj život kroužil [...], aniž se odvážil“, a teprve „na sklonku bohatého života“, kdy „cítil, že se vyrovná nejslavnějším“, sáhl po Schillerově básni, aby její verše zkrátil, přeskupil a „vlil do nich krev své hudby“.¹¹

Ťutčevův překlad Schillerovy „Ódy“ se především mívá s jejím osvícenským, provokativně heretickým duchem. Protože je však v Rusku tak proslulý a uznávaný, umožňuje nám odkrýt jednu z nejvýznamnějších rovin specificky ruského myšlení a cítění v takřka krystalicky čisté podobě.

ŤELEM ZDE, DUCHEM V DALEKU

Zkusme se na okamžik přenést o pár století nazpět. Představme si, že básníkovo slovo je opět tím, čím bylo za osvětenství, v době, která básníkům věřila jako málokterá jiná:

¹⁰ Vengerov 1901, s. 348.

¹¹ Rolland 1959, s. 105 a 132.

Básník, jenž v bídě dneska žije,
 lepší dny chystá člověku:
 obývá sny a utopie,
 tělem zde, duchem v daleku. [...]

On pod tmou doby, která stůně,
 rozezná v jejím šerém lůně
 klíček, jenž dosud nerozpuk.
 Ten muž je něžný jako žena,
 Bůh v jeho duši tiše sténá
 šepotem lesů, vln a luk. [...]

To on svým světlem zaplavuje
 poušť, město, Louvre, chýše, sluje,
 planiny, výšky, vše, co žije,
 on povede vás za pravdou,
 kometa je ta poezie,
 král jako pastýř za ní jdou.¹²

Takto v roce 1839 shrnul Victor Hugo (1802–1885) poslání pravého básníka. Ačkoliv sám už patřil k éře romantismu, jeho slova souznějí s představami osvícenců. Životem zkoušený „básník“ dlí „tělem zde“, v dané přítomnosti, avšak jeho „duch“ se už zaměstnává budoucností. Promyšlením budoucích dějů a událostí může chystat lidstvu „lepší dny“. Svými představami a obrazy totiž odkrývá „klíček, jenž dosud nerozpuk“, tedy to vskutku živé, co ještě nezmrtnělo v předsudek a konvenci a co má naději ujmout se, zakořenit a růst. Tak básník přináší „světlo“ naděje, pronikající do všech končin Země. A kdokoli, kdo má oči k vidění, ať „pastýř“, nebo „král“, básníka následuje, neboť „kometa“ jeho poezie ukazuje cestu vedoucí „za pravdou“. Jako hvězda nad Betlémem. Není mnoho básní, které by naplňovaly Hugův výměr poezie. „Óda na radost“ k nim však patří.

Kde dlel Schiller, když svou „Ódu“ psal? „Tělem zde, duchem v daleku,“ řečeno veršem Victora Huga. „Tělem“ přebýval s největší pravděpodobností v Drážďanech,¹³ v jednom z asi tří set „států a státečků“ tvořících tehdejší Německo.¹⁴ Poměry v nich vystihuje jeden dobový fakt zachycený v německých dějinách Franze Mehringa: němečtí vévodové, podlí a duchem chudí, neváhali prodávat své poddané do armád cizích mocností jen proto, aby své rezidence přiblížili paláci francouzských králů ve Versailles, vzbuzujícímu závistivý obdiv celé Evropy.¹⁵ Tuto „panskou zvůli“ a zlatem zakrývanou „hnilobu“ německých vládařů¹⁶ Schiller popisoval s takovou břitkostí, že se brzy stal mluvčím zápasu „o svatá člověkova práva“,¹⁷ jak sám říká hlavnímu boji,

12 Hugo 1981, s. 13–15.

13 Deile 1907, s. 37–40.

14 Kubín 1980a, s. 9–10.

15 Cit. dle Kubín 1980a, s. 9.

16 Schiller 1963, s. 499–502.

17 Schiller 1958, s. 19.

který na sklonku 18. století hýbal starým kontinentem. Svým duchem ale německý básník směřoval vždy „dál a výš a k vyšším výším“¹⁸ než pouze ke kritice dobových poměrů a hlásání lidských práv.

Do Drážďan přijel Schiller v roce 1785 za svým ctitelem a mecenášem Christianem Gottfriedem Körnerem (1756–1831), s nímž se seznámil jen pár měsíců předtím a který mu spolu s dalšími členy své rodiny poskytl útočiště nejprve v Lipsku a poté v nedaleké vesničce Gohlis, která se posléze stala jednou z lipských čtvrtí. Dojat péčí nových přátel, Schiller píše „Ódu na radost“. Jeho verše vznikly z radosti ryze osobní, vyvěrající z nečekané pomoci v těžké životní chvíli. Proto „Óda“ staví přátelství naroveň pouta manželského. A všem, kdo nemohou nazvat „byť jedinou duši svou vlastní“, nemilosrdně říká, že v bratrském společenství nemají co pohledávat:

Wem der große Wurf gelungen,
Eines Freundes Freund zu seyn,
Wer ein holdes Weib errungen,
Mische seinen Jubel ein!
Ja — wer auch nur Eine Seele
S e i n nennt auf dem Erdenrund!
Und wer's nie gekonnt, der stehle
Weinend sich aus diesem Bund!

Kdo jsi uspěl ve veliké věci
být příteli přítelem,
kdos získal sličnou ženu,
připoj se se svým jásosem!
Ano, kdo zveš byť jedinou duši
s v o u vlastní na tomto světě!
A kdo jsi toho nikdy nedosáhl, vytrať se
s nářkem z tohoto společenství!

Pokud Romain Rolland prohlašuje, že „Schiller napsal svou ‚Lied an die Freude‘ pod hřejivými perutěmi milostného přátelství“,¹⁹ je jeho patos zcela namístě. Schillerovu „Ódu“ mohli její bezprostřední inspirátoři právem vnímat jako vyznání bezmála milostné.

ZEDNÁŘSKÁ HODOVNÍ PÍSEŇ

Chceme-li hlouběji porozumět Schillerově úctě vůči mezilidské náklonnosti neboli „sympatii“ („der Sympathie“), ke které vyzývá ve druhém sboru své „Ódy“, měli bychom znovu nahlédnout do básníkovy životopisu. Aby unikl z dosahu Karla Eugena, despotického panovníka rodného württemberského vévodství, který ho chtěl „pohřbít“ ve svých službách, Schiller v noci z 22. na 23. září 1782 prchl ze Stuttgartu, kde musel po absolvování nenáviděné Vojenské akademie, připomínající spíš káznici než chrám poznání, vykonávat ponižující práci plukovního „felčara“. Uprchl do Mannheimu. „Bez plánu“, a hlavně „bez prostředků“, jak uvádí Schillerův životopisec Gotthold Deile.²⁰ Protloukal se, jak mohl. Protože si ale už dřív, v roce 1781, vydobyl označení „německý Shakespeare“,²¹ prakticky všude, kde se po svém dezertérství ocitl, ho předcházela pověst výjimečně nadaného, odvážného umělce, která mu získala početné sympatizanty. Zakusil sice tvrdý chlebiček literáta, pro kterého tvorba

18 Schiller 1963, s. 441.

19 Rolland 1959, s. 80.

20 Deile 1907, s. 11.

21 Kubín 1980b, s. 110.

není pouze posláním, nýbrž i značně nejistým zdrojem obživy, ale měl se o koho opřít. Tak jako Körner Schillera zahrnovali pomocí a podporou i další jeho obdivovatelé, zejména pak členové řádu svobodných zednářů.

K členům řádu patřil nejen Körner, devěťadvacetiletý právník a spisovatel, s nímž se Schiller sprátelil v Lipsku v roce 1785, nýbrž i někteří z jeho spolužáků z Vojenské akademie. Svobodné zednářství vyznával rovněž tamější Schillerův učitel a rádce Jacob Friedrich Abel,²² který svými přednáškami z etiky a filozofie, vycházejícími z Davida Huma a dalších evropských osvícenců, značně přechýlil své kolegy, „tupé pedanty staré školy“.²³ Mezi členy zednářského řádu figuruje také Christian Friedrich Schwan, dvorní komoří a knihkupec v Mannheimu, který „německému Shakespearoví“ ochotně otevřel svůj dům a jehož Schiller v dopise nazval „svým nejlepším přítelem“,²⁴ jakož i jiní vlivní vzdělanci tehdejších německých vévodství. Mnozí z nich, nakolik jim konexe a prostředky stačily, drželi nad Schillerem ochrannou ruku prakticky po celý život. Přítel zůstane přítelem i tehdy, je-li „prověřován smrtí“, jak říká Schiller ve třetí sloce své „Ódy na radost“. Přízeň jiných svobodných zednářů, příznačně těch nejmocnějších, mezi něž patřila „Jeho Excellence“ Wolfgang Heribert von Dalberg, umělecký ředitel divadla v Mannheimu, či „Jeho Výsost“ Karl August, vévoda výmarský, byla o poznání vrtkavější. I od nich se ale Schillerovi v rozhodujících chvílích dostalo jisté, byť pouze dočasné, pomoci.²⁵

Schiller sám, na rozdíl od svého souputníka Johanna Wolfganga von Goethe (1749–1832), do zednářského řádu nikdy nevstoupil. Zednářské prostředí však poznal vcelku důvěrně, jak o tom svědčí právě jeho „Óda na radost“, napsaná v žánru pro nezasvěcené poněkud překvapivě. Na první pohled působí jako společenská píseň. Rozdělení do osmi slok a osmi sborů, graficky odsazených doprava²⁶ (a v prvovydání označených jako „Chor“ čili „sbor“, přičemž slok i sborů bylo původně devět)²⁷ i samotné slovo „Lied“ (píseň), tradičně označující žánr Schillerova originálu a do češtiny zpravidla překládané jako „óda“, neboť v básnickém názvosloví básníkovy doby pojmy „Lied“ a „Ode“ (óda) v podstatě splývaly²⁸ – to vše vyvolává představu sólisty a sboristů. Samotný slovník i obrazy Schillerovy „Ódy“ jsou však namnoze zednářské provenience.

„Óda“ napodobuje „hodovní zpěvy“ (*Tafellieder*) provozované při nepracovních částech zednářských setkání, ve Francii a v německých zemích tradičně nazývaných „stolní lóže“ (*Loge de Table*, respektive *Tafellogen*).²⁹ V 18. století měla stolní lóže, jak už název napovídá, podobu společného stolování, více nebo méně ritualizovaného. Zatímco pracovní část zednářských setkání vyplňovala „vážná práce“ (například přednáška uvádějící členy řádu do různých stupňů zasvěcení),³⁰ stolní lóži zahajoval

22 Deile 1907, s. 7–9.

23 Kirpičnikov 1901, s. 74.

24 Cit. dle Deile 1907, s. 13.

25 Deile 1907, s. 14.

26 Schiller 1983, s. 185–187.

27 Schiller 1943, s. 169–172.

28 Parsons 1994, s. 117.

29 Mackey 1916, s. 700 a 758; Deile 1906, s. 59–65.

30 Mackey 1914, s. 447–448.

přípitek z vrchovatě naplněného poháru doprovázený symbolickými úkony a gesty a většinou také písňemi povznášejícími ducha.³¹ Schillerova „Óda“ má právě takový ráz. „Radost“ v první řadě probouzí v lidech bratrství, říká Schiller v první sloce své básně. Zároveň ale, jak čteme ve sloce třetí, dává „polibky a vinnou révu“ („Küsse gab sie uns und Reben“), a sama pak, jak hlásá sloka sedmá, „perlí v pohárech“ („sprudelt in Pokalen“), „v hroznů zlaté krvi“ („in der Traube gold'nem Blut“). Schillerův podvokrát opakovaný pokyn k přípitku ze „skleněné číše na dobrého ducha“ („dieses Glas dem guten Geist“), ve sloce sedmé a v bezprostředně následujícím sboru, pak jen dotváří atmosféru radostné zednářské pospolitosti.

Když Schiller ve čtvrté sloce „Ódy“ načrtává obraz radosti jako „silné pružiny ve věčné přírodě“ („die starke Feder in der ewigen Natur“), načež zvolá, že „radost, radost“ („Freude, Freude“) „pohání kola v obrovském hodinovém stroji světů“ („treibt die Räder in der großen Weltenuhr“) a „sférami otáčí v prostorech“ („Sphären rollt sie in den Räumen“), nebo když ve čtvrtém sboru vyzývá „bratry“, aby se radovali, „jak jeho“, to jest boží, „[mnohá] slunce letí skrze nebes velkolepý plán“ („wie seine Sonnen fliegen durch des Himmels prächtigen Plan“), nedělá vlastně nic jiného, než že rozehrává prastarou symboliku svobodných zednářů, kteří od svých prvopočátků užívají jazyka geometřů a stavitelů. Zednářský znak tvoří kružidlo a úhelník, v jedné z variant svírající písmeno G, jež podle jednoho z možných výkladů označuje euklidovskou „geometrii“,³² ležící v základech zednářského sebepojímání.³³ Řádové jméno svobodných zednářů se zpravidla odvozuje od středověkých budovatelů velkých evropských katedrál, a podle jedné z teorií jeho původ sahá dokonce až ke stavbě chrámu krále Šalomouna, popisovaného ve *Starém zákoně* (*První kniha králů*, kapitoly 5–7).³⁴ Nejvyššího Stvořitele všeho živého i neživého pak zednáři tradičně nazývají „velkým architektem vesmíru“.

Oslovení „bratři“ („Brüder“), v Schillerově „Ódě“ pětkrát opakované, patří k poznávacím znamením členů zednářských lóží. S největší pravděpodobností si tak říkali už členové středověkých kamenických cechů, kteří zakládali první, „kamenické“ lóže, vyhrazené znalcům stavitelského řemesla.³⁵ Svobodné zednářství, na rozdíl od původního „kamenického“ zednářství (bez přívlastku „svobodné“), ovšem není otevřeno jen stavitelům budov z kamene, nýbrž komukoliv, kdo hledá, jak naplňovat princip bratrství — s tou výhradou, že duchovní svět zednářů je světem tradičně mužským. „Bratrská láska“ spolu s „pomocí“ bližnímu a „pravdou“, o kterých se Schiller zmiňuje v osmé sloce své „Ódy“, patří ke třem hlavním cílům zednářského života³⁶ a každý člen řádu se k nim zavazuje vstupní přísahou.³⁷

Závěrečná sloka druhé (a finální) verze „Ódy“ pak představuje pozoruhodný souhrn etiky svobodných zednářů, jak o ní svědčí tradiční zednářské texty, rituály i symbolika:

31 Mackey 1916, s. 615.

32 Cooper 2006, s. 106–107.

33 Mackey 1914, s. 309.

34 Cooper 2006, s. 9–10.

35 Tamtéž, s. 79.

36 Mackey 1914, s. 131.

37 Cooper 2006, s. 79.

Festen Muth in schwerem Leiden,
Hülfe, wo die Unschuld weint,
Ewigkeit geschwor'nen Eiden,
Wahrheit gegen Freund und Feind,
Männerstolz vor Königsthronen,
Brüder, gält es Gut und Blut!
Dem Verdienste seine Kronen,
Untergang der Lügenbrut!

Pevnou odvahu v těžkém žalu,
pomoc tam, kde pláče nevinnost,
věčnou trvalost přísahám,
pravdu vůči příteli i nepříteli,
mužnou hrdost před královskými trůny,
bratři, i když to stojí majetek a krev!
Zásluze její koruny,
zánik prolhané sběři!

Samotný princip radosti, stmelující a oživující bratrské společenství, pak představuje klíčové téma zednářských písní. Americký muzikolog James Parsons vytvořil soupis devatenácti takových zpěvů z 18. a počátku 19. století. Prokazatelně nejstarší pochází z roku 1749 a nejmladší z roku 1823, přičemž mezi autory najdeme i rakouského skladatele a člena jedné z vídeňských zednářských lóží Wolfganga Amadea Mozarta (1756–1791).³⁸ Schillerova „Óda na radost“ tedy není zdaleka jediná svého druhu. Běžné zednářské písně se ovšem vyznačovaly „plochým“ tónem, oloveně ztěžklým „prózou reality“, jak vyplývá z několika Schillerových dopisů, kdežto „Óda“ měla ambice o poznání vyšší.³⁹

Vyzdvihuje-li Schiller ze všech hodnot právě radost, dotýká se klíčového tématu nejen svobodného zednářství, nýbrž celého evropského osvícenství. Za hlavní cíl „všeho velikého lidského usilování“ považovalo 18. století „dosažení štěstí“. „Kvůli tomu byla vynalezena umění, kultivovány vědy, nařizovány zákony, formovány společnosti,“ píše skotský filozof David Hume (1711–1776) v eseji z roku 1742.⁴⁰ A obdobné výroky nalezneme rovněž ve spisech Johna Locka (1632–1704), Immanuela Kanta (1724–1804) a dalších evropských myslitelů.⁴¹

Jestliže pojem „štěstí“ zaměstnával nejchytřejší osvícenské hlavy, samotná „radost“ se zejména v Německu 18. století stala doslova kultem, jak dokládají tamější zednářské sborníky poezie a písní, kde radost patří ke stěžejním tématům, i verše Johanna Friedricha von Hagedorn (1708–1754), Johanna Petera Uze (1720–1796), Friedricha Gottlieba Klopstocka (1724–1803) či Johanna Friedricha von Cronegk (1731–1758).⁴² Rozhodl-li se některý z osvícenských umělců radost opěvovat, mohl si být jist, že se nemine s očekáváním publika. S odstupem necelých patnácti let od napsání své „Ódy“, 21. října roku 1800, Schiller v korespondenci s přítelem Körnerem konstatuje:

„Óda“ je podle mého současného vnímání naprosto vadná. Třebaže vyniká určitým citovým zápallem, je to špatná báseň, dokládající jedno údobí mého vývoje, které jsem musel opustit, abych vytvořil něco pořádného. Protože však odpovídala vkusu doby, dostalo se jí cti stát se básní takřkajíc lidovou.⁴³

38 Parsons 2002, s. 47–48.

39 Deile 1907, s. 50–52.

40 Cit. dle Parsons 2002, s. 9.

41 Tamtéž, s. 9–11.

42 Tamtéž, s. 47–49.

43 Cit. dle Deile 1907, s. 48.

Popularita „Ódy na radost“ byla na přelomu 18. a 19. století taková, že mohla v sebekritickém autorovi právem vzbouzet podezření z nadbíhání publiku. Vzápětí po prvním otištění v roce 1786 (včetně zpěvné verze z dílny Schillerova druha Körnera) se Schillerovy verše o radosti rozšířily i mimo zednářské kruhy:

Všude, kde se odehrávala veselá zábava, se ozývalo: „Radosti, krásná jiskro bohů!“ „Schiller se stal miláčkem celé tehdejší německé mládeže. [...] ‚Óda na radost‘ obvykle uzavírala každou rozjásanou, vášnivě prožívanou či exaltovanou půlnoční oslavu.“ Ale nejen mládež, zejména studenti, nýbrž i knížata, básníci, hudebníci, duchovenstvo, a dokonce i vojáci bezvýhradně tleskali tomuto „velkému aleluja“, jak Schillerovu „Ódu“ nazval livonský malíř a básník Karl Gotthard Grass.⁴⁴

SCHILLEROVO POJETÍ RADOSTI

Sledujme „Ódu na radost“ v originále a doslovném českém překladu:

Freude, schöner Götterfunken,	Radosti, krásná jiskro bohů,
Tochter aus Elisium,	dcero z Elysia,
Wir betreten feuertrunken,	vstupujeme, ohněm opojení,
Himmlische, dein Heiligthum.	Nebeská, do tvé svatyně.

Radost, o které Schiller mluví, není ledajaká. Je projevem božství v člověku. Přichází jako „jiskra“, s jejíž pomocí v nás „bohové“ zažehují oheň. A my — tímto „ohněm opojení“ — můžeme vstoupit do jejich svatých míst. O jaká místa se jedná?

Radost je „dcerou“ šťastlivců obývajících Elysium, bájnou krajinu, které Homér v *Odyseji* vyhrazuje místo na „konci země“, kam „z Ókeanu“ věčně proudí „jen vlahý západní vánek“. Do těchto končin, kde „život plyne bez bolesti“, kde není „sněhu“, „bouří“ ani „průtrží mračen“, mohli řečtí bohové zavést své smrtelné příbuzné, aniž by jejich blízcí zakusili smrt. V původním, homérovském významu označuje Elysium, starořeckým básníkem nazývané „pláně élysejské“, krajinu věčně blažených.⁴⁵ Latinský básník Vergilius (70–19 př. n. l.) o několik století později přidal obrazu Elysia na barvitost. V jeho *Aeneidě* se „sídla blažených duší“ nacházejí v místech „zeleně lahody plné“, „rozkošných svatých hájů“, „ružového světla“ a „hojnějšího čerstvého vzduchu“. „Jest tam i thrácký kněz“, hrající „na lyru o sedmi strunách“. Et cetera. Především jsou to však „místa radosti“, mající „své slunce“ i „hvězdy“, tvrdí Vergilius.⁴⁶ Není tedy divu, že se představa Elysia ujala právě v éře osvícenství, které hledalo cesty, jak vyvést lidstvo z temnoty všemožných konvencí a předsudků.

Elysium se vyskytuje i v písních svobodných zednářů pocházejících z doby, kdy Schillerova „Óda“ ještě nebyla na světě. V jedné z nich, otištěné v roce 1781, se objevuje jako místo, jehož „nádvořím“ („der Vorhof“) je „zednářova svatyně“ („der Maurer

⁴⁴ Tamtéž, s. 56.

⁴⁵ Homér 1945, s. 53.

⁴⁶ Vergilius 1933, s. 198.

Heiligthum“).⁴⁷ Proto také „zednář žije na tomto světě už jako v Elysiu“ („der Maurer lebt hinieden schon als im Elysium“),⁴⁸ jak se zpívá v jiné písni, vydané v roce 1775, kterou Schiller s největší pravděpodobností znal.⁴⁹

Schiller mohl ze zednářských písní převzít nejen samotné téma radosti, nýbrž i obraz Elysia. Pokud však sledujeme jeho „Ódu“ v detailu, snadno zjistíme, že na rozdíl od zpěvů svobodných zednářů nikde nezmiňuje ani „zednáře“ („der Maurer“), ani žádnou jinou realii spojovanou výhradně se zednářským řádem. Schillerova báseň okruh svých prvotních adresátů očividně přerůstá.

Elysiem Schiller označuje kýženou zemi budoucnosti. „Je zde tedy,“ připomíná Romain Rolland v souvislosti s „Ódou na radost“, „v protikladu k Arkadii, která je utopickým návratem ke zlatému věku minulosti.“ Z širší perspektivy Schillerovy tvorby ovšem vyplývá, že Elysium a Arkadie jsou protikladem jen zdánlivým. Má-li totiž autor „Ódy“ vykreslit obraz ideálu, o který je třeba usilovat, čerpá nejčastěji právě z antiky, která ho po většinu života nepřestávala fascinovat:

Tenkrát v básních zakleto vše bylo
a z nich pravdu bylo slyšet znít —
nejplnějším životem vše žilo,
ba i mrtvá hmota měla cit.
K přírodě se všechno obracelo,
všemu smysl vznešený byl dán,
všechno vyšší, skrytý život mělo,
všude bůh byl nalézán. [...]

Pro chmurnost a vážnou odříkavost
nikdy u vás místo nebylo;
v každém srdci mohla žít jen radost,
neboť štěstí lidem patřilo.
Pravou svatost jenom krása měla,
za žádnou slast bůh se nestyděl
tam, kde vládla Múza uzardělá
a kde vládla Grácie. [...]

Kde jsi, skvělý světe? Vrať se zase,
dobo kvetoucí a vznešená!⁵⁰

„Hélios na zlatém voze“, „oready“, obývající horstva, stromové nymfy „dryády“ a vodní nymfy „najády“, jakož i mnoho dalších bytostí řecké mytologie jsou součástí obrazu „nejplnějšího života“ starých Řeků, který Schiller vykreslil v básni „Bohové Řecka“, odkud pocházejí citované verše. Pokud Schiller volá po návratu „skvělého světa“ starořecké minulosti, volá v první řadě po „vyšším životě“, po vyšším duchu,

47 Auswahl von Freymäurerliedern 1781, s. 27–29.

48 Deile 1907, s. 117.

49 Tamtéž, s. 111.

50 Schiller 1963, s. 430–434.

který by pomocí radosti zažehával a oživoval také jeho svět. Elysium je tedy v Schillerových představách světem nevyhaslým, světem oduševnělým božskou radostí.

SCHILLEROVA RADOST V ŤUTČEVOVĚ PŘEKLADU

Srovnáme-li Schillerovu „Ódu“ s Ťutčevovým překladem, zjistíme, že vyznění obou textů je radikálně odlišné:

Радость, первенец творенья,
Дщерь великого Отца,
Мы, как жертву прославления,
Предаем тебе сердца!⁵¹

Radosti, prvorozenče tvorstva,
dcero velikého Otce,
my coby oslavnou obět
vydáváme ti svá srdce!

Ťutčev nabízí představu o poznání plošší než Schiller. „Radost“ je podle ruského překladatele „prvorozenec tvorstva“ a „dcera velikého Otce“, které lidstvo vydává „svá srdce“ jako „slavnou obět“. Nikde ani stopa po Schillerově představě Elysia. Ťutčev míří k tradičnímu křesťanskému výkladu světa, o který německému básníkovi nešlo ani v nejmenším.

Schillerův výměr radosti, zachycený v první strofě jeho „Ódy“, zní takto:

Deine Zauber binden wieder,
Was die Mode streng getheilt,
Alle Menschen werden Brüder,
Wo dein sanfter Flügel weilt.

Tvými kouzly se znovu spojuje,
co zvyk přísně rozdělil,
všichni lidé stávají se bratry,
kde tvá něžná peruť spočívá.

Načež se přidá sbor:

Seyd umschlungen Millionen!
Diesen Kuß der ganzen Welt!
Brüder — überm Sternenzelt
Muß ein lieber Vater wohnen.

Dejte se obejmout, miliony!
Tento polibek celému světu!
Bratři, nad krovem hvězd
musí milující Otec přebývat.

Schillerova „radost“ z tvůrčího činu, který člověka přibližuje „bohům“, působí magicky. Její moc překonává, co běžně vnímáme jako dané: radost spojuje, co rozdělil „zvyk“ („die Mode“), totiž předsudky a konvence, vrážející do lidského společenství tisícový klín. Hranice společenských stavů a náboženských vyznání, hranice národů nebo jakéhokoli jiného zvykového určení člověka se působením tvůrčí radosti rozplývají jako kontury dosud nezaschlých barev zakápnuté vodou. Oslovením „bratři“, používaným mezi členy zednářského řádu, Schiller nastoluje rovnost jednoho před druhým. A symbolickým „polibkem“, odkazujícím k tradici francouzských a německých zednářských lóží uzavírat pracovní část svých setkání políbením nejbližšího bratra po pravici a po levici,⁵² stvrzuje pouto bratrské lásky. Schillerovy verše ovšem okruh

⁵¹ Ťutčev 2002, s. 40. Přeložil autor studie.

⁵² Mackey 1914, s. 397.

zednářů opět přesahují: „radost“ má kouzelnou moc učinit bratry ze všech lidí a svůj „polibek“ Schiller posílá „celému světu“.

Ťutčev nasazuje Schillerovým veršům mnohem těsnější interpretační kazajku:

Все, что делит прихоть света,
Твой алтарь сближает вновь,
И душа, тобой согрета,
Пьет в лучах твоих любовь!

Vše, co rozmar světa rozděljuje,
tvůj oltář opět sblízuje
a duše, tebou proteplená,
pije v paprscích tvých lásku!

Хор

В круг единый, Божьи чада!
Ваш Отец глядит на вас!
Свят Его призывный глас,
И верна Его награда!

Sbor

V jeden kruh, Boží děti!
Váš Otec se dívá na vás!
Svatý je Jeho zvoucí hlas
a jistá Jeho odměna!

„Rozmar světa“ („прихоть света“) ani zdaleka nevystihuje představu nepřekročitelných konvencí a norem, budovaných po staletí, kterou Schiller shrnul v pojmu „die Mode“ (zvyk). Za použitým ruským obratem se skrývá spíš okamžitá nálada většiny, proměnlivá jak dubnové počasí. Z nevyzpytatelného „rozmaru světa“ žádné hranice mezi lidmi ještě vzniknout nemusejí.

Kam se však podělo Schillerovo krédo, vyslovené ve druhé polovině první sloky? Kam zmizela jeho víra v magickou schopnost tvůrčí radosti vytvářet bratrskou společenství všech lidí bez výjimky? Klíčovou myšlenku „Ódy“ Ťutčev nahradil výkřikem o „duši“, proteplené paprsky radosti. A nejen to. Počínaje prvním sborem, vytváří z ikonické básně evropského osvícenství pravoslavný chorál opěvující Boha Otce, jehož hlas je „svatý“ („свят“) a odměna „jistá“ („верна“).

Zatímco Schiller neurčitým členem „ein“ ve spojení „ein lieber Vater“ naznačuje, že Bůh nemusí být nutně jeden, a v šesté sloce používá dokonce antickou mytologií podbarvený pojem „bohové“ („Göttern“), Ťutčev ve svém překladu „Ódy“ mluví o bohu jediném, pravoslavně křesťanském. Pojmenování radosti jako „všemohoucí svorník“ („вседержащее звено“), které v ruském překladu najdeme ve druhém sboru místo Schillerova přání, aby „vše [...] velebilu vzájemnou lidskou náklonnost“, výzva „věřte vládnoucí Pravici“ („верьте правящей Деснице“), kterou Ťutčev v pátém sboru „Ódy“ nahradil Schillerovo zvolání „vytrvejte statečně, miliony“ („duldet muthig Millionen“), a rovněž pokyn „na Milostiplného [připijme] tímto pohárem“ („Всеблагодару кубок сей“) ve sloce sedmé, namísto Schillerova pokynu „touto sklepníci [připijme] na dobrého ducha [...]“ — to vše jasně odkazuje k ruskému pravoslaví. Pojem „вседержащий“ („všemohoucí“) nápadně připomíná pojem „Вседержитель“ neboli „Pantokrator“, označující jeden ze způsobů zobrazení Ježíše Krista na pravoslavných ikonách. Uvedený výraz, z něhož Ťutčev pravděpodobně vytvořil přívlastek „вседержащий“, pak společně se slovy „Десница“ („Pravice“) a „Всеблагий“ („Milostiplný“) pocházejí ze staré církevní slovanštiny, která je odpradávná liturgickým jazykem ruské pravoslavné církve.

Třebaže obraznost Schillerovy „Ódy“ vyvěrá nejen z Bible, ale také z antiky, jak dokládají pojmy „Elysium“ a „bohové“, Ťutčev jednoznačně posiluje první z obou vydatných pramenů na úkor druhého. V jeho překladu objevíme nejen verš „anděl stojí

před Bohem“, Schillerem zčásti převzatým ze starozákonní *Druhé knihy kronik* (kapitola 29, verš 11), a výrok „Bůh soudí, jak jsme soudili my“, připomínající (a zároveň dezinterpretující) slova z *Prvního listu Korintánům* (kapitola 11, verše 31–32), nýbrž i další výrazy biblického původu. Slovo „вретиче“ („pytlovina“), použité Ātčevem v šesté sloce, nacházíme na celé řadě míst církevněslovanského překladu *Bible* z roku 1751, sousloví „книга жизни“ („kniha života“), který Ātčev včlenil do šestého sboru, pochází ze *Zjevení Janova* (kapitola 20, verš 12) a ve sboru sedmém pak ruský překladatel, na rozdíl od Schillera, pronáší výrok „Ty, Jehož myšlenka duchy zrodila“, kde slovo „duchové“ odkazuje k biblickému pojmosloví, jak o tom svědčí hned několik knih *Starého i Nového zákona*.

A pokud jde o etický kodex řádu svobodných zednářů zachycený v závěrečné sloce Schillerovy „Ódy“? Namísto výzvy k „mužné hrdosti před královskými trůny“ Ātčev opatrně radí, aby se „hlas občana odvážný“ vydal na poradu „k pozemským bohům“. Tím ovšem zcela převrací smysl slov originálu. Za „pozemské bohy“ jsou přece považováni mimo jiné ti, kterým v žilách koluje královská krev. Vrcholem Ātčevovy překladatelské svévole jsou pak poslední dva verše před závěrečným sborem, které nejenže nemají žádnou oporu v Schillerových slovech, nýbrž popírají celkové vyznění jeho „Ódy“:

[...] Торжествуй Святое Дело —
Вечный стыд Его врагам.

[...] triumfuj Svatá Věci —
věčná hanba Jeho nepřátelům.

Podtrženo a sečteno, zatímco Schiller mluví o radosti Tvůrce všeho živého i neživého, kterou za určitých podmínek může zažít i obyčejný smrtelník, Ātčev předkládá svým čtenářům radost především jako výsledek působení Krista Divotvorce, jehož „Svatá Věc“ má triumfovat nad vším ostatním. „Věčná hanba Jeho nepřátelům,“ hřímá Ātčev jako obránce pravoslavné víry v závěru svého překladu „Ódy“, místo aby zachoval Schillerův imperativ „zánik prolhané sběři“, ze kterého neční náboženský, nýbrž ryze občanský osten.

Je-li tedy Schillerova „Óda“ písní evropského osvícenství, prolamujícího konvence na různých patrech života společnosti, Ātčevův překlad je v prvé řadě tradičním chorálem ruského pravoslaví.

PŘEKLAD JAKO „ABSTRAKTNÍ OBRAZ NÁRODA“

Ruský filozof Nikolaj Alexandrovič Berdajev (1874–1948) v knize *Ruská idea* z roku 1946, představující jednu z nejhlubších sond do dějin ruského sebeuvědomování, prohlašuje:

Pozitivističtí historikové mohou poukázat na to, že při popisu ruského národa provádím selekci, že vybírám rarity a výjimky, zatímco všední život byl jiný. Abstraktní obraz národa je však možné přiblížit pouze cestou výběru, intuitivním postihnutím toho nejvýmluvnějšího a nejvýznamnějšího.⁵³

53 Berdajev 2003, s. 176.

Naše dílčí sonda do dějin ruského překladatelství má obdobný cíl — zachytit zlomek „abstraktního obrazu národa“ skrze jeden z jeho nejvýznamnějších a současně nejvýmluvnějších překladů. Neboť umění překladu, konfrontující nejen různé jazyky, ale celé národní kultury a s nimi spjaté způsoby myšlení a cítění, ze své podstaty vše národně svébytné nasvěcuje i vyostřuje.

Ťutčevova verze Schillerovy „Ódy na radost“, vytvořená v roce 1823 a poprvé otištěná v roce 1827, poskytuje při bližší konfrontaci ruského převodu s německým originálem nebývale koncentrovaný pohled na způsob, jakým si Rusko osvojovalo západoevropskou duchovnost. Vynášet v překladech z cizích literatur ruské vidění světa, zejména ruskou religiozitu, se nadlouho stalo uměleckým i politickým programem ruských intelektuálů. Nejpozději s nástupem slavjanofilství v jejich řadách (ve třicátých až čtyřicátých letech 19. století), a dokonce i hluboko v období sovětském, se v ruských překladech můžeme setkat s nejrůznějšími křesťanskými interpretacemi. V exaltované pravoslavném duchu, k obrazu svému, přetvořili ruští překladatelé například některé části *Máje* Karla Hynka Máchy (nejprve Dorofej Bochan v roce 1930⁵⁴ a po něm znovu Alexandr Golemba a Vladimír Lugovskoj v roce 1959).⁵⁵ A nejznámější z ruských vykladačů „Hamleta“, spisovatel Boris Pasternak, zase Shakespearova hlavního hrdinu vnímal jako „postavu bezmála ježíšovského typu“,⁵⁶ což se odrazilo i v jeho překladu uvedené hry,⁵⁷ v letech 1940–1957, ještě za Pasternakova života, otištěným hned devětkrát a dodnes vydávaném a inscenovaném.

Ťutčevova víra v křesťanského Boha, na rozdíl od té Pasternakovy, se ovšem nedá oddělit od jeho víry v rodnou ruskou zem. Rusko je „Svatou archou“, která, „mohutnější než dřív“, pluje nad „zkázou gigantických rozměrů“, zatímco „tři čtvrtiny“ západní Evropy rozvrátila anarchie a revoluční „zemětřesení“. Takto zhodnotil Ťutčev evropské poměry v apokalyptické vizi „Rusko a revoluce“ z roku 1848.⁵⁸

Zmíněná „Svatá archa“ se však v Ťutčevových postojích k Západu vynořila mnohem dřív. V roce 1823, kdy mu bylo pouhých dvacet let, se s ní vydal „zachránit“ Schillerovu „Ódu“ před svobodným zednářstvím. Jeho překlad ikonické básně evropského osvícenství není jen projevem slepé náboženské oddanosti. Předznamenává Ťutčevovo celoživotní přesvědčení. Nikdy, tak jako žádný skalní slavjanofil, nepřestal hlásat, že Rusko zaujímá výjimečné postavení v dějinách civilizace, neboť si uchovalo jedinou pravou duchovnost, totiž pravoslaví. A Západ s jeho racionalismem? Tomu nezbývá než v Rusko uvěřit a dát se jím vést:

Na Rusko je váš rozum krátký,
běžným metrem ho nelze změřit.
Jeho ráz není ledajaký —
v Rusko je možné pouze věřit.⁵⁹

54 Levý 1971, s. 164.

55 Rubáš 2012, s. 182.

56 France 1978, s. 39.

57 Tamtéž, s. 22 a 28.

58 Ťutčev 2003b, s. 156–157.

59 Ťutčev 2003a, s. 165. Přeložil autor studie.

Toto čtyřverší, které Tůtčev napsal v roce 1866, nedlouho před smrtí, se pro některé stalo krédem. Pro jiné je však výmluvným svědectvím o ruské iracionalitě.

LITERATURA:

- Auswahl von Freymäurerliedern.* Frankfurt an der Oder: nakladatel neveden, 1781.
- Baer, Brian James — Olshanskaya, Natalia. „Introduction“. In *Russian Writers on Translation*. Eds. Brian James Baer, Natalia Olshanskaya. Manchester: St. Jerome Publishing, 2013, s. iii–xiv.
- Berďajev, Nikolaj Alexandrovič. *Ruská idea*. Přel. V. Jůzová, K. Marková, H. Nykl, M. Olšovský, J. Šedivý, K. Vosmíková, F. Zachoval. Praha: OIKOYMENH, 2003.
- Cooper, Robert L. D. *Cracking the Freemason's Code: The Truth about Solomon's Key and the Brotherhood*. London — Sydney — Auckland — Johannesburg: Rider, 2006.
- Deile, Gotthold. *Freimaurerlieder als Quellen zu Schillers Lied „An die Freude“*. Leipzig: Verlag von Adolf Weigel, 1907.
- France, Anna Kay. *Boris Pasternak's Translations of Shakespeare*. Berkeley: University of California, 1978.
- Homér. *Odysseia*. Přel. Vladimír Šrámek. Praha: Plzáčko nakladatelství, 1945.
- Hugo, Victor. *Beru si slovo*. Přel. Kamil Bednář. Praha: Odeon, 1985.
- Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Přel. František X. Halas a Dagmar Halasová. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- Kirpičnikov, Aleksandr Ivanovič. „Šiller i jeho prozveděníja“. In *Sobranije sočiněnij Šillera v perevodach russkich pisatel'ej*, Tom 1. Ed. Semjon Afanasjevič Vengerov. Sankt-Petěrburg: Brokgauz-Jefron, 1901, s. 1–74.
- Kubín, Václav. „Schillerova neukončená pře“. In Schiller, Friedrich. *Óda na radost*. Praha: Československý spisovatel, 1980a, s. 9–23.
- Kubín, Václav. „Schillerův život a dílo v datech“. In Schiller, Friedrich. *Óda na radost*. Praha: Československý spisovatel, 1980b, s. 105–126.
- Levý, Jiří. „O překládání Máchova Máje“. In Týž. *Bude literární věda exaktní vědou?*. Praha: Československý spisovatel, 1971, s. 158–167.
- Mackey, Albert G. *An Encyclopaedia of Freemasonry and its Kindred Sciences*, Vol. 1. New York — London: The Masonic History Company, 1914.
- Mackey, Albert G. *An Encyclopaedia of Freemasonry and its Kindred Sciences*, Vol. 2. New York — London: The Masonic History Company, 1916.
- Nový zákon s výkladovými poznámkami*. Český ekumenický překlad. Praha: Evangelické nakladatelství, 1991.
- Otáhal, Milan — Pithart, Petr — Příhoda, Petr. *Češi v dějinách nové doby: 1848–1939*. Beroun: Machart, 2020.
- Parsons, James. „Deine Zauber binden wieder‘: Beethoven, Schiller, and the Joyous Reconciliation of Opposites“. *Beethoven Forum*, 2002, č. 9, s. 1–53.
- Rolland, Romain. *Beethoven III: Velká tvůrčí období — Nedokončená katedrála — Devátá symfonie*. Přel. Josef Balcar. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.
- Rubáš, Stanislav. „In the Image of Their Muse: The Pinnacle of Czech Poetry with a Western and Eastern Touch“. *AUC Philologica 2/2011: Translatologica Pragensia VIII*, 2012, s. 167–187.
- Schiller, Friedrich. *Schillers Werke: Nationalausgabe, Erster Band, Gedichte in der Reihenfolge ihres Erscheinens 1776–1799*. Eds. Julius Petersen, Friedrich Beißner. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1943.
- Schiller, Friedrich. *Nevěsta mesinská — Vilém Tell — Dimitrij; Poezie*. Přel. Jiří Hájek. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1963.
- Schiller, Friedrich. *Valdštejn — Marie Stuartovna — Panna Orleánská*. Přel. Valter Feldstein a Vladimír Šrámek. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958.

Schiller, Friedrich. *Schillers Werke:*

Nationalausgabe, Zweiter Band, Teil 1, Gedichte in der Reihenfolge ihres Erscheinens 1799–1805 — der geplanten Ausgabe letzter Hand (Prachtausgabe) — aus dem Nachlaß (Text). Ed. Norbert Oellers. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1983.

Tjutčev, Fjodor Ivanovič. *Polnoje sobranije sočiněnij i pisem: V 6 tomach*, Tom 1. Moskva: Izdatělskij centr „Klassika“, 2002.

Tjutčev, Fjodor Ivanovič. *Polnoje sobranije sočiněnij i pisem: V 6 tomach*, Tom 2.

Moskva: Izdatělskij centr „Klassika“, 2003a.

Tjutčev, Fjodor Ivanovič. *Polnoje sobranije sočiněnij i pisem: V 6 tomach*, Tom 3. Moskva: Izdatělskij centr „Klassika“, 2003b.

Vengerov, Semjon Afanasjevič (ed.). *Sobranije sočiněnij Šillera v perevodach russkich pisatělej*, Tom 1. Sankt-Petěrburg: Brokgauz-Jefron, 1901.

Vergilius. *Aeneis*. Přel. Otmar Vaňorný. Praha: Jan Laichter, 1933.